

переосмислення пріоритетів і якостей лідера. Тут провідна роль, на нашу думку, належатиме розвитку його трансверсальних компетенцій на підставі глибокої, тонкої взаємодії з культурою, мовою й історією, тобто шляхом слідування ідей, проголошених Українською Хартією вільної людини: налаштування на особистий та колективний успіх; прагнення до знань; формування чеснот: уміння чути іншого, відчуття команди та власної виконавчої підпорядкованості задля конкретної мети тощо. Тобто, визначальними особистісними якостями новочасного лідера мають бути інтелект, уміння прораховувати ситуацію, а на вищому рівні – не стільки розпоряджатися, скільки домовлятися, вміння працювати в команді, рефлексивність, відповідальність за власний вибір, комунікабельність, мобільність, чесність тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Горбунова Л. С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики: монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 710 с.
2. Книш І. В. Вплив номадичних практик на формування особистісних якостей лідера. *Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки фахівців в умовах сучасного освітнього простору*: матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., 23 квіт. 2021 р. Харків : ХДАФК, 2021. С. 133–137.
3. Українська хартія вільної людини. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoji-liudynu>
4. Штулер І. Ю., Книш І. В. Компетентності та якості лідера: трансформація та порівняльна характеристика. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 10–11. С. 105–115.
5. Graham-Leviss K. The 5 Skills That Innovative Leaders Have in Common. *Harvard Business Review*. 2016. December 20. URL: <https://hbr.org/2016/12/the-5-skills-that-innovative-leaders-have-in-common>
6. Two powerful platforms unlimited potential. URL: <https://www.xbinsight.com/>

УДК 316.613 : 316.752

Пометун Олена Іванівна,
доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
суспільствознавчої освіти Інституту
педагогіки НАПН України, м. Київ;

Сєрова Галина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, старший
науковий співробітник відділу
суспільствознавчої освіти Інституту
педагогіки НАПН України, м. Київ

МЕТОДИКА ПОЗАКЛАСНИХ ЗАНЯТЬ ІЗ УЧНЯМИ ЗА КОРДОНОМ У КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Питання національної самоідентифікації є надзвичайно важливим для українського суспільства, оскільки стосується смисложиттєвих основ його існування. В умовах сучасних цивілізаційних викликів утвердження національної ідентичності є чинником національної безпеки України [1, с. 8]. Ідентичність громадян, об'єднаних не лише формальною належністю до однієї держави, а й спільною соціальною пам'яттю, системою цінностей і смислів – це міцний фундамент державності. Сумний досвід попередніх років нашої історії свідчить, що без нього державна «споруда» не витримує потрясінь [2, с. 63]. На актуальності цієї проблеми акцентовано й в ухваленому в січні 2023 р. Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», де висунуто відповідні завдання і перед системою освіти. Положення Закону, зокрема, передбачають: популяризацію суспільно-державних (національних) цінностей України; формування навичок критичного мислення, медіаграмотності та запобігання поширенню недостовірної інформації; популяризацію історії України, українців, досягнення яких увійшли до світової історії; популяризацію та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України [3].

В умовах російсько-української війни, яка триває, завдання формування національної ідентичності учнівства набуває особливої ваги. Руйнування шкіл, вимушене переселення учнів та педагогів в інші регіони України та за її межі стали викликом і випробуванням для системи української освіти, відбудови держави загалом [4]. Перебування українських дітей, які опинились за кордоном, потребує від педагогів і батьків зусиль для підтримки їх емоційного і

сміслового зв'язку з Україною та збереження національної ідентичності дітей та молоді.

У розв'язанні цього завдання важко переоцінити роль наших вчителів, які намагаються пом'якшувати наслідки травматичного досвіду у своїх учнів, надати їм емоційну і педагогічну допомогу в адаптації до нових і часто складних умов життя, тримати зв'язки зі своїми розкиданими по різних країнах дітьми, організовувати функціонування національного освітнього середовища у форматі дистанційного навчання. І ця активність освітян потребує відповідного методичного супроводу із залученням кращих міжнародних практик [5].

Прикладом продуктивної діяльності у розв'язанні зазначених завдань є міжнародний проєкт «Make education not war» («Творимо освіту, а не війну»), який розпочався у квітні 2022 р. і реалізується міжнародною організацією «Глобальний план дій» (GAP International) разом із українськими вченими й вчителями. Його метою є підтримка українських учителів і учнів, які перебувають за кордоном або є внутрішньо переміщеними особами. До проєкту з українського боку залучені співробітники відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України, учителі з Донецької, Дніпропетровської, Івано-Франківської, Миколаївської, Рівненської, Сумської, Харківської, Херсонської областей, міст Києва, Харкова, Дніпра, Черкас, Тернополя та Львова, у тому числі тимчасово окупованих територій.

У рамках проєкту передбачено проведення вчителями щотижневих онлайн зустрічей із учнями, які навчаються у школах за кордоном. Мета таких зустрічей – з одного боку, надати дітям підтримку задля полегшення інтеграції в нову громаду, з іншого – зміцнення зв'язків із Батьківщиною, української ідентичності й мотивації щодо повернення в Україну. Для проведення таких зустрічей для вчителів експертами Інституту педагогіки НАПН України були розроблені зміст, структура, інтерактивні вправи для 10 занять за такою тематикою: «Різноманітність суспільства як ресурс»; «Уміння ефективного спілкування»; «Конфлікти і стереотипи – перешкоди в спілкуванні»; «Сталий розвиток і заощадження ресурсів як сучасний тренд розвиненого суспільства»;

«Мої життєві цінності сьогодні»; «Уміння висловлюватись і аргументувати – це важливо». Вчителям був запропонований сучасний методичний інструментарій, зокрема цифрові технології для організації продуктивного дистанційного навчання і спілкування учнів одне з одним за допомогою спеціальних завдань і вправ. У наведеній нижче таблиці представлено приклади опрацювання деяких тем.

Таблиця 1

Методичний інструментарій проведення онлайн зустрічей

Теми занять	Приклади запитань, вправ і завдань
Різноманітність	<p><i>Питання для обговорення:</i> Що таке різноманітність? Як ви це розумієте? Що б ви хотіли запозичити з тих країн, де ви зараз перебуваєте в Україні або навпаки?</p> <p><i>Завдання:</i> Які правила ви б запропонували для країни, де всі різні, але рівні? Знайди і запам'ятай звичай (привітання та ін.), що відрізняє країну/людину від інших, Україну / українців від інших</p>
Спілкування	<p><i>Питання для обговорення:</i> Що таке спілкування? Чому люди спілкуються? Які є засоби використовують? (вербальні/невербальні)</p> <p><i>Завдання:</i> Визнач складні для себе ситуації у спілкуванні. Подумай, які навички тобі потрібні, і подивись, у кого можна цього повчитись. Навчайся за прикладом або знайди підказки в інтернеті. Поспостерігай за різними ситуаціями спілкування і визнач, чому люди інколи не розуміють одне одного. Зроби невеличкий (2-4) перелік таких чинників.</p>
Конфлікти/ стереотипи	<p><i>Вправи:</i> «Що таке стереотипи»; «Шукаємо власні стереотипи»; «Що думають про українців».</p> <p><i>Питання для обговорення:</i> У чому небезпека стереотипів? Як можна позбутись їх у власному житті?</p>
Мої життєві	<p><i>Питання для обговорення:</i> Чому цінності людини – це важливо для неї?</p>

цінності	<p>Подумай, які є цінності країни, в якій ти перебуваєш? У чому вони проявляються? Які є цінності нашої країни? <i>Завдання:</i> Намалюй власну сонячну систему цінностей. Уявіть, що наша спільна мрія стала реальністю, що Україна перемогла у цій страшній війні, що ви повернулися у рідні місця, що ви прийшли у свої класи, зустрілися з однокласниками та своїми вчителями: що ви принесете в клас після перемоги? (ідею, сувенір, пропозицію, звичку, стиль життя, тощо)</p>
----------	--

Важливою складовою таких зустрічей стала організація активного/інтерактивного навчання, соціальна взаємодія між учнями на онлайн платформі, під час якої вони ставлять один одному запитання, обговорюють або розмірковують над темою, прислухаються до думок своїх однолітків і співпрацюють для виконання поставленого завдання. Вона дає учням змогу ділитися одне з одним своїми переживаннями, ідеями з різних питань, зазвичай мотивує більш глибоке розуміння інформації, а також стимулює індивідуальне осмислення і застосування ідей змісту.

Проект орієнтує педагогів на цілеспрямовану роботу із встановлення емоційно позитивного психологічного клімату на зустрічах з учнями, емпатійно підтримуючих стосунків між вчителем і учнями та між самими школярами. Інструментами вчителя є відкриті запитання, в обговорення яких залучаються більшість учнів, створення ситуації успіху для кожного учня та постійний зворотній зв'язок тощо. Будь-який рекомендований в проекті варіант організації активного навчання залучає і мотивує учня до осмисленого навчання і критичного мислення.

Така побудова занять потребує спеціального методичного супроводу, який забезпечує професійний розвиток вчителів. Для них проводяться заняття з удосконалення педагогічної майстерності, під час яких педагоги навчаються: надавати дистанційно психологічну підтримку дітям, які її потребують;

використовувати інноваційні онлайн інструменти; ефективно структурувати зустрічі з учнями; використовувати різні активності учнів. Заняття для вчителів дозволяють їм обмінюватись досвідом, коригувати власні плани зустрічей. Додатковим ресурсом є створена в Telegram група проєкту, у якій учасниці діляться власними методичними розробками зустрічей, звітують про проведені заняття, розповідають, які питання виникали, що викликало найбільший позитивний відгук учнів. Напрацьовані навички вчителі успішно використовують у повсякденній педагогічній практиці. Спеціальні методичні рекомендації з описом кожної зустрічі/заняття містять варіант комп'ютерної презентації, яку вчитель адаптує для потреб своїх учнів у відповідності до їхніх вікових та індивідуальних особливостей.

За даними досліджень, переважаюча більшість учасників/учасниць задоволені участю у проєкті, який продовжується у 2023 році за підтримки міжнародних партнерів. Опитування учнів засвідчують, що зміст і методика проведення розроблених в рамках проєкту занять дозволяють дітям використовувати особисті, внутрішні ресурси, посилюють емпатію і емоційний зв'язок із рідним краєм та Батьківщиною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Політика історичної пам'яті в контексті національної безпеки України: аналіт. доповідь / Яблонський В. М., Лозовий В. С., Валевський О. Л., Здіорук С. І., Зубченко С. О. та ін. / за заг. ред. В. М. Яблонського. Київ : НІСД, 2019. С. 25.
2. Пометун О. І. Навчання історії й громадянської освіти як чинник формування національної й громадянської ідентичності учнів в умовах війни та повоєнного розвитку України. *Український педагогічний журнал*. 2023. №1. С. 63. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735422/>
3. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222834>
4. Як освітні втрати вплинуть на економіку України. Освітній омбудсмен України (eo.gov.ua)
5. Як різні країни підтримують своїх учнів і школи за кордоном – дослідження служби освітнього омбудсмена. URL: <https://nus.org.ua/news/yak-rizni-krayiny-pidtrymuyut-svoyih-uchniv-i-shkoly-za-kordonom-doslidzhennya-sluzhby-osvitnogo-ombudsmena/>